

СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

УДК 343.2.01 <https://doi.org/10.15330/apiclu.51.127-136>

Актуальність дослідження. Перехід України (особливо в сучасних умовах «інформаційної війни») до інформаційного суспільства, розвиток і домінування інформаційної сфери висувують на передній план необхідність формування якісної державної інформаційної політики, яка могла б консолідувати суспільство і в перспективі забезпечити досягнення належного рівня соціально-економічного розвитку країни.

Стан дослідження. У контексті розробки проблем політики в сфері протидії злочинності та її окремих сфер (кримінально-правової політики зокрема) заслуговують уваги праці М.А. Беляєва, В.І. Борисова, С.С. Босхолова, П.С. Дагеля, І.О. Коробєєва, А.А. Митрофанова, Г.М. Міньковського, Ю.А.Пономаренка, В.Я. Тація, В.О.Тулякова, П.Л. Фріса та ін. З питань кримінально-правової політики в котексті формування сучасного інформаційного суспільства слід звернути увагу на праці Н.А.Савінової, М.В.Карчевського та ін.

Метою даного дослідження є розкриття особливостей законодавчого становлення інформаційно-комунікаційної функції кримінально-правової політики

Виклад основного матеріалу. Інформаційне суспільство за своєю сутністю характеризується презумпцією відкритості публічної інформації для громадян і захистом їхніх інформаційних прав, забезпеченням вільного обігу інформації, конституційного права на вільний пошук, отримання, виготовлення (створення) і поширення інформації.

Найважливішим фактором інформаційного суспільства є високий професіоналізм і відповідальність учасників інформаційного обміну (насамперед, засобів масової інформації та органів влади) та забезпечення рівних прав для всіх його суб'єктів.

Настільки важлива роль інформації в житті людства, а отже, і інститутів, що цією інформацією володіють і її транслюють, по-

ставила питання про більш широке, ніж у повсякденному житті, застосування інформаційних технологій, а саме - на державному рівні, у внутрішній і зовнішній політиці держави.

Як слушно зауважує Н.А.Савінова, руйнування старої системи суспільних цінностей, неврегульованість відносин, що відбуваються з приводу цінностей ІС, активізація використання інформаційного простору та можливість здійснення впливів на свідомість, у тому числі з використанням ЗМІ, зростання вірогідності здійснення злочинів дистанційно тощо обумовлюють переосмислення підходів до сучасної кримінально-правової політики у напрямках, яких вимагає сучасний стан суспільних відносин [1, с.98].

В сучасному суспільстві виникла і стрімко розвивається ціла інформаційна індустрія, чия самостійність і перспектива подальшого розвитку цілком і повністю залежить від найбільш точного регулювання правовідносин, що виникають при формуванні, використанні та захисту інформаційних ресурсів. У зв'язку з широким проникненням у всі сфери людської діяльності сучасних інформаційних технологій, назріла необхідність не тільки в науковому осмисленні наслідків їх створення та практичного використання, але і в змістовному аналізі проблем, що виникають у сфері інформатизації суспільства та забезпеченні інформаційної безпеки.

Н.А.Савінова, досліджуючи питання розвитку кримінально-правової політики щодо інформаційного суспільства зазначає, що на сьогодні, в умовах майже невпорядкованого розвитку ІС в Україні, низької ефективності норм, які мали б регулювати відносини, що відбуваються на новій стадії існування людства, стану аномії суспільства, руйнування системи колишніх цінностей і відсутності побудови нової їх системи, а також у зв'язку з фактичним нехтуванням такими уразливими у ІС категоріями цінностей, як свідомість та психіка, державі потрібна ефективна і дієва Концепція кримінально-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства [2, с.61]

Перші кроки в контексті реалізації інформаційно-комунікаційної функції кримінально-правової політики було зроблено більше 20 років тому. Ще у 1997 році Указом Президента Укра-

їни від 21 липня 1997 року № 663/97 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 червня 1997 року «Про невідкладні заходи щодо впорядкування системи здійснення державної інформаційної політики та удосконалення державного регулювання інформаційних відносин» було поставлено завдання розробити та затвердити державну програму здійснення інформаційної політики та розвитку національного інформаційного простору, а також проаналізувати рівень захисту державних інформаційних ресурсів та інформаційного середовища, систем зв'язку і телекомунікацій, комп'ютерних інформаційних систем та здійснити необхідні заходи для створення національної інфраструктури інформаційної безпеки [3].

Фактично відразу ж були створені Комісія з питань інформаційної безпеки [4] (правда проіснувала дана Комісія зовсім недовго - до 2000 року) та Консультативна рада з питань розвитку інформаційного суспільства при Верховній Раді України [5].

Указом Президента України від 22 липня 1998 року № 811/98 «Про вдосконалення порядку здійснення організаційно-структурних змін у сфері забезпечення інформаційної безпеки держави» установлювалося, що організаційно-структурні зміни у сфері забезпечення інформаційної безпеки держави можуть бути здійснені органами виконавчої влади тільки за попереднім погодженням з Радою національної безпеки і оборони України [6].

В результаті, у 1999 році заслухавши інформацію Кабінету Міністрів України про стан справ в інформаційній сфері, Верховна Рада України відзначила, що Кабінет Міністрів України, інші органи виконавчої влади **належним чином не забезпечують реалізацію державної інформаційної політики** (виділено мною - І.К.), спрямованої на утвердження свободи слова, плюралізму і демократичних засад інформаційної діяльності, інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки України, зміцнення і розвиток її інформаційної інфраструктури [7].

Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства (прийнята 22.07.2000) відзначила, що «...зусилля міжнародного співтовариства, спрямовані на розвиток глобального інформаційного суспільства, повинні супроводжуватися погодженими діями по створенню безпечного і вільного від злочинності кіберпросторо-

ру. Ми повинні забезпечити здійснення ефективних заходів - як це зазначено в Керівних принципах з безпеки інформаційних систем ОЕСР - у боротьбі зі злочинністю в комп'ютерній сфері. Буде розширено співпрацю країн «Групи восьми» в рамках Ліонської групи по транснаціональній організованій злочинності. Ми будемо і далі сприяти встановленню діалогу з представниками промисловості, розвиваючи, таким чином, успіх, досягнутий на нещодавній Паризькій конференції «Групи восьми» «Діалог між урядом і промисловістю про безпеку і довіру в кіберпросторі». Необхідно також знайти ефективні політичні рішення актуальних проблем, як, наприклад, спроби несанкціонованого доступу і комп'ютерні віруси. Ми будемо і далі залучати представників промисловості та інших посередників для захисту важливих інформаційних інфраструктур» [8]. Причому Україна прореагувала на дану хартію аж у 2013 році: серед стратегій в рамках міжнародного співробітництва у сфері розвитку інформаційного суспільства було визнано дотримання рішень Окінавської хартії глобального інформаційного суспільства [9].

Високий пріоритет розвитку інформаційного суспільства в Україні було засвідчено Меморандумом про взаєморозуміння між Генеральним Директором з питань Інформаційного суспільства Європейської Комісії та Державним комітетом зв'язку та інформатизації України щодо розвитку Інформаційного суспільства [10]. Цікаво, що Меморандум набрав чинності 14 вересня 2009 року, а був опублікований аж наприкінці 2003 року.

В контексті сучасного стану справ в реалізації інформаційно-комунікаційної функції кримінально-правової політики, а саме сучасного «маніпулятивного» використання ЗМІ, цікавими є результати парламентських слухань «Проблеми інформаційної діяльності, свободи слова, дотримання законності та стану інформаційної безпеки України», проведені 16 січня 2001 року. Верховною Радою України було відзначено, що «парламентські слухання стали важливим практичним заходом щодо аналізу ситуації в цій сфері, узагальнення проблем та визначення шляхів їх розв'язання, а також удосконалення форм і методів законотвірчої діяльності парламенту, спрямованої на забезпечення інформаційної безпеки держави та дотримання конституційних

прав громадян на свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань, отримання повної і об'єктивної інформації про життя суспільства та діяльність органів державної влади» [11]. І далі: «Верховна Рада України констатує, що стан справ та тенденції в цій сфері свідчать про серйозну кризу і значні відхилення від демократичного розвитку. Зокрема, поширено практику використання найвпливовіших засобів масової інформації для дезорієнтації населення щодо ситуації в країні, нав'язування політичних оцінок, маніпулювання громадською думкою. Державні засоби масової інформації фактично перетворено на знаряддя політичної боротьби (2001 рік! Виникає запитання: а що змінилося за майже 20 років? - виділено мною - І.К.).

Верховна Рада України також констатувала, що «органи державної влади та посадові особи, відповідальні за формування інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки, позбавлені можливості повноцінно виконувати свої функції. Засоби масової інформації, які прагнуть бути об'єктивними, нерідко під сумнівними приводами притягаються до відповідальності, переслідуються податковими та іншими контролюючими органами, а над незалежними журналістами чиняться фізичні розправи. Стан справ стосовно забезпечення в Україні реальної свободи слова і права громадян на об'єктивну інформацію викликає занепокоєння Ради Європи, інших міжнародних організацій, професійних та правозахисних організацій» [11]¹.

1 До речі, за результатами даних парламентських слухань були внесені знакові зміни в законодавство: 1) в Закон України «Про телебачення і радіомовлення» - щодо ліцензування каналів мовлення; 2) у Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» - з випадків конфлікту щодо завданої моральної (немайнової) шкоди між журналістом і засобом масової інформації, з одного боку, та органом державної влади або органом місцевого самоврядування чи офіційною, посадовою особою (офіційними, посадовими особами) - з другого. У таких випадках судам було приписано визначатися щодо достовірності опублікованої інформації та наявності злого умислу журналіста чи засобу масової інформації, а також враховувати наслідки використання потерпілим можливостей позасудового (досудового) спростування неправдивих відомостей, відстоювання його честі і гідності та врегулювання конфлікту в цілому (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-14>). У 2003 році дана норма (ч.4 ст.17 вказаного Закону) набрала сучасного вигляду.

В рамках окремих сфер кримінально-правової політики спостерігалися відповідні спроби забезпечення реалізації її інформаційно-комунікаційної функції. Зокрема, в наказі Служби Безпеки України та Державної Податкової Адміністрації України № 176/278 від 09.07.2001 «Про взаємодію Служби безпеки України та органів державної податкової служби України з профілактики, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, інших правопорушень у сфері розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації та торгівлі ними» було розроблено комплекс заходів щодо спільної протидії вказаним злочинам [12] (наказ проіснував до 2014 року - І.К.).

Як бачимо, період становлення законодавчого забезпечення інформаційно-комунікаційної функції кримінально-правової політики (до 2001 року) характеризувався спробами створити ефективне інформаційне суспільство з відповідною інформаційною безпекою, які на жаль, не знайшли відповідної реалізації в діяльності уповноважених суб'єктів. Такі спроби фактично відповідали завданням кримінально-правової політики в сфері розвитку інформаційного суспільства, окресленим у своїх дослідженнях Н.А.Савіною вже у 2011 році. Дослідниця до такх завдань відносить:

1) забезпечення проведення та урахування результатів кримінально-правового прогнозування, у тому числі результатів науко-

ду: «У разі розгляду судом спору щодо завданої моральної (немайнової) шкоди між журналістом або засобом масової інформації як відповідачем та політичною партією, виборчим блоком, посадовою особою (посадовими особами) як позивачем суд вправі призначити компенсацію моральної (немайнової) шкоди лише за наявності умислу журналіста чи службових осіб засобу масової інформації. Суд враховує наслідки використання позивачем можливостей позасудового, зокрема досудового, спростування неправдивих відомостей, відстоювання його честі і гідності, ділової репутації та врегулювання спору в цілому. З урахуванням зазначених обставин суд вправі відмовити у відшкодуванні моральної шкоди». У ч.5 ст. 17 зазначено, що умислом журналіста та/або службової особи засобу масової інформації є таке їх/її ставлення до поширення інформації, коли журналіст та/або службова особа засобу масової інформації усвідомовали недостовірність інформації та передбачали її **суспільно небезпечні наслідки**». (виділено мною - І.К.). Якщо мова йде про суспільно небезпечні наслідки, то може варто ставити питання про криміналізацію?

вих досліджень щодо суспільно небезпечних посягань у інформаційному суспільстві;

2) криміналізація суспільно небезпечних діянь та декриміналізація злочинів шляхом імплементації у національний закон про кримінальну відповідальність вимог актів міжнародної кримінально-правової політики забезпечення розвитку інформаційного суспільства;

3) криміналізація суспільно небезпечних діянь та декриміналізація злочинів на підставі встановлення соціальної обумовленості криміналізації або декриміналізації, у тому числі на підставі кримінально-правового прогнозування особливостей динаміки суспільних відносин в умовах глобалізації у інформаційному суспільстві;

4) забезпечення ефективної реалізації положень закону про кримінальну відповідальність відповідно до сфери його дії, враховуючи особливості інформаційного суспільства;

5) забезпечення вдосконалення національного законодавства шляхом внесення змін та доповнень, а також удосконалення (модернізація) тлумачення окремих норм закону про кримінальну відповідальність в умовах розвитку інформаційного суспільства;

6) внесення на міжнародному рівні пропозицій щодо запровадження напрацювань держави в сфері прогнозування потреб криміналізації та реалізації нових ефективних норм закону про кримінальну відповідальність в умовах розвитку інформаційного суспільства [1, с.99].

Висновки. Для інформаційного суспільства інформаційна безпека - це такий стан, при якому його інформаційна інфраструктура не дестабілізується під впливом зовнішніх і внутрішніх загроз. Однак слід враховувати, що такий стан повинен бути забезпечений і ефективними засобами кримінально-правового реагування (у разі його порушення внаслідок реалізації внутрішніх чи зовнішніх загроз). Як бачимо, період становлення законодавчого забезпечення інформаційно-комунікаційної функції кримінально-правової політики (до 2001 року) характеризувався незадовільною діяльністю органів виконавчої влади щодо формування убезпеченого (в т.ч. кримінально-правовими засобами) інформаційного суспільства.

Виходячи з наведеного, поальший розвиток державної інформаційної політики повинен здійснюватися з врахуванням минулого (навіть негативного) досвіду та із обов'язковим залученням досягнень та засобів сучасної кримінально-правової політики України.

1. Савінова Н.А. Основні завдання кримінально-правової політики забезпечення розвитку інформаційного суспільства України. *Юридична Україна*. 2011. Випуск 4. С.98-101.
2. Савінова Н.А. Удосконалення кримінально-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні. *Правова інформатика*, № 2(34) / 2012. С.60-65.
3. Указ Президента України від 21 липня 1997 року № 663/97 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 червня 1997 року «Про невідкладні заходи щодо впорядкування системи здійснення державної інформаційної політики та удосконалення державного регулювання інформаційних відносин». *Урядовий кур'єр* від 24.07.1997.
4. Указ Президента України від 3 лютого 1998 року № 76/98 «Про Комісію з питань інформаційної безпеки». *Урядовий кур'єр* від 26.02.1998 (Указ втратив чинність на підставі Указу Президента № 889/2000 (889/2000) від 14.07.2000)
5. Постанова Верховної Ради України «Про Консультативну раду з питань розвитку інформаційного суспільства при Верховній Раді України». *Голос України* від 07.04.1998.
6. Указ Президента України від 22 липня 1998 року № 811/98 «Про вдосконалення порядку здійснення організаційно-структурних змін у сфері забезпечення інформаційної безпеки держави». *Офіційний вісник України* від 06.08.1998, № 29, стор. 10, стаття 1089, код акта 5736/1998
7. Постанова Верховної Ради України «Про діяльність Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади щодо забезпечення свободи слова, задоволення інформаційних потреб суспільства та розвитку інформаційної сфери в Україні» *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1999, N 16, ст.99.
8. *Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства*. *Дипломатический вестник*. 2000. N 8. С. 51 - 56.
9. *Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні*, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р. *Урядовий кур'єр* від 13.06.2013. № 105

10. Меморандум про взаєморозуміння між Генеральним Директоратом з питань Інформаційного суспільства Європейської Комісії та Державним комітетом зв'язку та інформатизації України щодо розвитку Інформаційного суспільства. Офіційний вісник України від 05.12.2003, № 47, стор. 270, стаття 2492, код акта 26870/2003
11. Постанова Верховної Ради України «Про підсумки парламентських слухань «Проблеми інформаційної діяльності, свободи слова, дотримання законності та стану інформаційної безпеки України» від 7 червня 2001 року № 2498-III. Голос України від 26.06.2001, № 112.
12. Наказ Служби Безпеки України та Державної Податкової Адміністрації України № 176/278 від 09.07.2001 «Про взаємодію Служби безпеки України та органів державної податкової служби України з профілактики, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, інших правопорушень у сфері розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації та торгівлі ними» Офіційний вісник України від 17.08.2001, № 31, стор. 328, стаття 1432, код акта 19622/2001.

Козич І.В. Становлення інформаційно-комунікаційної функції кримінально-правової політики

У статті автор зазначає, що перехід України (особливо в сучасних умовах «інформаційної війни») до інформаційного суспільства, розвиток і домінування інформаційної сфери висувають на передній план необхідність формування якісної державної інформаційної політики, яка могла б консолідувати суспільство і в перспективі забезпечити досягнення належного рівня соціально-економічного розвитку країни.

Найважливішим фактором інформаційного суспільства є високий професіоналізм і відповідальність учасників інформаційного обміну (насамперед, засобів масової інформації та органів влади) та забезпечення рівних прав для всіх його суб'єктів.

Настільки важлива роль інформації в житті людства, а отже, і інститутів, що цією інформацією володіють і її транслюють, поставила питання про більш широке, ніж у повсякденному житті, застосування інформаційних технологій, а саме - на державному рівні, у внутрішній і зовнішній політиці держави. Період становлення законодавчого забезпечення інформаційно-комунікаційної функції кримінально-правової політики (до 2001 року) характеризувався незадовільною діяльністю органів виконавчої влади щодо формування забезпеченого (в т.ч. кримінально-правовими засобами) інформаційного суспільства.

Виходячи з наведеного, поальший розвиток державної інформаційної політики повинен здійснюватися з врахуванням минулого (навіть негативного) досвіду та із обов'язковим залученням досягнень та засобів сучасної кримінально-правової політики України.

Ключові слова: політика в сфері протидії злочинності, кримінально-правова політика, інформаційне суспільство, інформаційно-комунікаційна функція, інформаційна безпека.

Kozich I.V. Formation of information and communication function of criminal policy

In the article the author states that the transition of Ukraine (especially in the current conditions of «information war») to the information society, the development and dominance of the information sphere put forward the need for a high-quality state information policy that could consolidate the society and in the future ensure the achievement of the proper level. socio-economic development of the country.

The most important factor in the information society is the high professionalism and responsibility of participants in the information exchange (first of all, the media and authorities) and ensuring equal rights for all of its subjects.

So important is the role of information in the life of mankind and, consequently, of the institutions that own and transmit this information, raised the question of the wider use of information technologies than in everyday life, namely - at the state level, in the internal and foreign policy of the state. It is resumed that the period of formation of the legislative provision of the information-communication function of the criminal-law policy (up to 2001) was characterized by unsatisfactory activity of the executive power bodies in the formation of a secure (including criminal-legal means) information society.

The further development of state information policy should be carried out in the light of past (even negative) experience and with the obligatory involvement of the achievements and means of modern criminal law policy of Ukraine.

Keywords: crime prevention policy, criminal policy, information society, information and communication function, information security.

Круль С.М.

**ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЄРДР
ЯК СИСТЕМУ ІНФОРМАЦІЙНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ**

УДК 343.98

<https://doi.org/10.15330/apiclu.51.136-145>

Актуальність теми. В останні десятиліття у світі проходить процес формування інформаційного суспільства, активно розвиваються сучасні інформаційні технології, що впроваджуються в усі сфери людської діяльності. Наявність певної інформації та її зміст стали вирішальним чинником у багатьох галузях і сферах